

КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГЕОГРАФІЇ, ТУРИЗМУ ТА ІСТОРІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ
МУЗЕЙ ІСТОРІЇ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

VII Історико-краєзнавчі
ЧИТАННЯ

**КРИВОРІЗЖЯ:
ПОГЛЯД У МИНУЛЕ...**

15 квітня 2021 року

ТОМ II

Москаленко В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент;
Криворізький державний педагогічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ВИБОРІВ НА КРИВОРІЖЖІ (30-ТІ РОКИ ХХ СТ.)

В умовах політичної і соціально-економічної реформ, які проходять в Україні, зростає необхідність у глибоких наукових дослідженнях історії нашої держави, об'єктивному аналізу механізмів формування інституту виборів.

Розбурханість політичного життя країни, вибори депутатів рад місцевого самоврядування, які відбулися восени минулого року, активізували вивчення характерних ознак інституту виборів, які концентрують у собі історичний досвід минулого. Потреба об'єктивного, зваженого погляду на процес становлення та діяльності інституту виборів у 30-х роках ХХ століття видається актуальним як в науково-пізнавальному, так і в практично-прикладному плані. Актуальність зумовлена, насамперед, важливою роллю, яку відіграє інститут виборів в суспільно-політичному житті українського народу. Неупереджений аналіз, всебічне осмислення процесу формування і діяльності інституту виборів як у УРСР, так і на Криворіжжі, є однією із заповорок не повторення помилок минулого, становлення дійсного народовладдя, що повинно реалізовуватись в дійсних і оптимальних структурах органів влади, які б відповідали сучасним формам організації суспільного життя.

В радянській та сучасній історіографії з досліджуваної проблеми не опубліковано жодної монографії, не захищено дисертаційного дослідження. Водночас опубліковані праці, авторами яких є П.Варгатюк, А.Дольчук, О.Мельник та

А.Пахомов [1] лише фрагментарно висвітлювали окремі аспекти формування і діяльності інституту виборів в 1930-ті роки на Криворіжжі.

Однією з специфічних особливостей формування інституту виборів був пріоритет рішень вищих союзних та республіканських партійних органів над законодавством УСРР–УРСР.

Завдання виборчих кампаній 1930–1931 рр., 1934–1935 рр., 1938 р. були викладені в рішеннях грудневих Пленумів ЦК і ЦКК ВКП(б) [5, с. 244]. Прикладом може слугувати Пленум ЦК ВКП(б) 1930 р.. Заслухавши і обговоривши доповідь М.І. Калініна, учасники пленуму охарактеризували значення майбутніх виборів до рад, а пленум у своїй постанові визначив завдання партійних організацій у ході виборчої кампанії 1930–1931 рр..

Конкретна діяльність партійних організацій республіки розглядалась на засіданнях бюро і пленумах, конференціях обласних, районних і міських партійних комітетів.

На засіданні бюро Дніпропетровського обкому партії в кінці серпня 1934 р. слухалося питання «Про підготовку до перевиборів рад 1934 р.», а в постанові вказувалося на необхідність максимального використання нових форм і методів активізації мас в період виборчої кампанії, звітно-виборчі збори депутатів сільрад запропоновано провести з 15 жовтня, депутатів міськрад – з 11 листопада.

14 жовтня 1934 р. обком партії розглянув хід підготовки до виборів на місцях. Звітували голови Дніпропетровської та Кам'янської міських виборчих комісій, Чубарівської районної виборчої комісії м. Кривого Рогу та інші, що було явним порушенням конституційного законодавства [3].

У жовтні 1934 р. була прийнята «Інструкція про вибори до Рад і на з'їзди Рад УСРР» [2]. У кожній області республіки, в тому числі і Дніпропетровській, були проведені пленуми обкомів партії, котрі визначили терміни проведення виборів до рад, що було порушенням конституційних норм. В рішеннях пленумів наголошувалося на проведенні передвиборчої агітації на фабриках, заводах, а члени партії призначалися пропагандистами і агітаторами.

Так, об'єднана постанова Чубарівського районного партійного комітету та районного виконавчого комітету рад (м. Кривий Ріг) від 21 листопада 1934 р. «Про перебіг перевиборів Рад» ухвалила провести повторні вибори в Туркенівській, Басанівській, Власівській, Семенівській сільрадах та Чубарівській селищній раді [4].

Під керівництвом партійного комітету на пленумі Криворізької міськради у жовтні 1934 р. розглядалися питання підготовки до виборів 1934-1935 рр. [6].

Ще однією особливістю становлення інституту виборів на Криворіжжі була адміністративно-територіальна реформа 1930 р.. 2 вересня 1930 р. було прийнято закон ЦВК УРСР «Про ліквідацію округів і перехід на двоступеневу систему управління». Відповідно до вищезгаданого закону створено окружну ліквідаційну комісію, яка в липні 1930 р. розпустила окружні органи влади. Про скасування Криворізького округу оголошено на пленумі окружного партійного комітету 16 вересня 1930 р. і в тому ж місяці ВУДВК і РНК УСРР ухвалило постанову про входження Широківського району до складу Криворізького [7].

Села району були підпорядковані міськраді і на неї покладалось керівництво виборами у сільрадах. Всі села

закріплювались за конкретними підприємствами. До виборчої кампанії залучались партійні, профспілкові і комсомольські організації [8].

Ще однією особливістю формування радянської виборчої системи були репресії проти депутатського корпусу і як наслідок, не вибори, а кооптації до складу депутатів різних рівнів рад.

Велику шкоду в справі формування інституту виборів у досліджуваній період наніс пошук «ворогів народу». Одним із постулатів сталінізму в той період було визнання безперервного загострення класової боротьби в міру укріплення соціалізму. Цей постулат дозволяв підтримувати ідеологічну і політичну напругу в суспільстві, направлену проти найменших відтінків інакомислення, плюралізму поглядів, думок, самостійності суджень, які кваліфікувалися як ворожі диверсії, породжені «пережитками капіталізму» свідомості людей. В будь-якому випадку ці явища підлягали ретельному викоріненню, а їх носії оголошувались ворогами марксизму-ленінізму, соціалізму, і в кінцевому результаті «ворогами народу». Пошуки ворогів закінчувались проведенням ідеологічних і політичних кампаній, які в період 1920-30-х років фактично були безперервними.

Безпосередньою і свідомою ціллю Й. Сталіна і його оточення при здійсненні ідеологічних, рівно як і політичних, кампаній було знищення перш за все інтелігенції, яка мала свої незалежні погляди і судження з приводу розгортання в країні, республіці процесів індустріалізації та суцільної колективізації, культурної революції. Це відноситься до наукової, науково-технічної, військової інтелігенції, частина якої входила до складу депутатського корпусу рад і

очолювала групи, секції місцевих органів влади, займала або здатна була мати самостійну позицію в суспільстві. Ті, хто протистояв режиму влади Й. Сталіна, або підозрювався в спроможності до інакомислення, піддавались репресіям.

Нарівні з інтелігентами, репресій зазнавали робітники й селяни, серед яких були і депутати місцевих та сільських рад, проти яких були сфабриковані доноси про їх політичну і ідеологічну ворожість радянській владі, проведення шкідницької роботи в колгоспах і на підприємствах, антирадянських висловлювань тощо.

У лютому 1933 р. за «допущення опортуністичних збочень», тобто опір хлібозаготівлі, які призвели до масового голоду на селі, зі складу міськради «випущено» 20 депутатів [9].

Тільки в 1937 р. в Криворізькому районі і міськраді було звільнено 10-12 % від загальної кількості депутатів.

Перед виборами 24 грудня 1939 р. 80% депутатського корпусу Криворізької міськради було оновлено, тобто кооптовано за рекомендацією партійних комітетів [10].

Репресовані голови Криворізької міськради: П.В. Чебукін (1934 р.) – репресований 1937-го, М.О. Сташко (1937 р.) – репресований 1937-го, В.І. Ковальчук (1937–1939 рр.) – репресований 1940-го [11].

Згідно вищевикладеного, можна зробити висновок, що становлення інституту виборів на Криворіжжі у 1930-х роках відбувалось під партійним керівництвом, впливом адміністративно-територіальної реформи та репресій, що накладало свій відбиток на виборчі структури.

Джерела та література:

1. Варгатюк П.Л., Дольчук А.В. Рудна скарбниця Півдня. Дніпропетровськ: Вид-во «Промінь», 1966. 161 с.; Варгатюк П.Л. Криворіжжя. Довідник. Дніпропетровськ, 1969, с. 109; Кривому Рогу–200. Исторический очерк. Под ред. П.Л. Варгатюка. Дніпропетровськ, 1975; Бабенко К.А., Мельник А.А., Стецюк В.В. Кривбасс – великое хождение в социализм. Кривой Рог, 1994; Мельник О. Криворізька міськрада в 1920-1941 роках. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2005. 368 с.; Пахомов А.Г. Борьба трудящихся Криворожья за власть советов. Днепропетровск, 1958. 198 с.
2. Вісті ВУЦВК. 1934. 15 жовтня.
3. ДАДО ф.19, оп.1, спр.1136, арк.85-86; 114, спр.1359, арк.173.
4. ДАДО ф.19, оп.1, спр.1155, арк. 66.
5. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898-1987). 9-ое изд.испр. и доп. М.: Политиздат. 1983-1987 гг. Т.5 с. 244.
6. Червоний гірник. 1934. 13 жовтня.
7. ЦДАВОВУ ф.10, п.6, спр.74, арк.1; Червоний гірник. 1930. 18 вересня; ЦДАВОВУ ф.1, оп.6. спр.7, арк.10.
8. Червоний гірник. 1930. 14 вересня, 10 грудня.
9. Червоний гірник. 1933. 10 лютого.
10. Червоний гірник. 1940. 4 січня.
11. Червоний гірник. 1934. 18 вересня; ДАДО ф.19, оп.2, спр.726, арк.65; спр. 728, арк.153-154; Червоний гірник, 24 грудня 1937 р., 28 грудня 1937 р., 9 січня 1938 р., 19 грудня 1938 р..